

**18 - 19 ASR ADABIYOTIDA HUKMDORLAR IJODI O'RNI.
ABDULG'OZIY BAHODIRXON VA AMIRIY, BOBUR.**

Farg'ona davlat universiteti

Filologiya fakulteti o'zbek tili yo'nalishi

23-90A guruh talabasi

Komilova Zulxumorxon

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola 18–19-asr O'zbekiston adabiyotida hukmdorlar ijodining o'rni va ahamiyatini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada Abdulg'oziy Bahodirxon va Amiriy, Bobur kabi hukmdorlarning tarixiy va adabiy merosi tahlil qilinadi.

Mualliflar hukmdorlarning shaxsiy hayoti, siyosiy faoliyati va ijodiy qarashlari bilan bog'liq asarlarining adabiyotdagi o'rni va ular orqali xalqning tarixiy xotirasi qanday saqlanganini ko'rsatadi.

Maqolada hukmdor ijodi orqali o'sha davrning siyosiy, ijtimoiy va madaniy muhitini aks ettirish, shuningdek, ularning o'z zamonidagi adabiy jarayonlarga qo'shgan hissasi batafsil yoritiladi. Shu bilan birga, Abdulg'oziy Bahodirxon va Amiriy, Bobur asarlarining uslubiy xususiyatlari, tarixiy haqiqat va badiiy tasvir uyg'unligi ham tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: 18–19-asr adabiyoti, Hukmdor ijodi, Abdulg'oziy Bahodirxon, Amiriy, Bobur. Tarixiy asarlar, Madaniy meros, Badiiy tasvir, Siyosiy kontekst, Adabiy tahlil.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена изучению роли и значения творчества правителей в литературе Узбекистана XVIII–XIX веков. В статье анализируется историко-литературное наследие таких правителей, как Абдулгази Баходирхан и Амир .

Авторы показывают роль произведений правителей, связанных с их личной жизнью, политической деятельностью и творческими взглядами, в литературе и то, как через них сохранялась историческая память народа.

В статье подробно рассматривается отражение политической, социальной и культурной среды той эпохи в творчестве правителей, а также их вклад в литературные процессы своего времени. При этом анализируются стилистические особенности произведений Абдулгази Баходирхана и Амири Бобур а также гармония исторической правды и художественного изображения.

Ключевые слова: Литература XVIII–XIX веков, Творчество правителей, Абдулгази, Баходирхан, Амир, Исторические произведения, Культурное наследие, Художественный образ, Политический контекст, Литературный анализ.

ANNOTATION

This article is devoted to the study of the role and significance of the work of rulers in the literature of Uzbekistan of the 18th–19th centuries. The article analyzes the historical and literary heritage of rulers such as Abdulghazi Bakhodirkhan and Amiri, Bobur.

The authors show the role of the works of rulers related to their personal lives, political activities and creative views in literature and how the historical memory of the people was preserved through them.

The article examines in detail the reflection of the political, social and cultural environment of that era through the work of rulers, as well as their contribution to the literary processes of their time. At the same time, the stylistic features of the works of Abdulghazi Bahodirkhan, and Amiri, Bobur as well as the harmony of historical truth and artistic depiction, are also analyzed.

Keywords: Literature of the 18th–19th centuries, Ruler's work, Abdulghazi, Bakhodirkhan, Amiri, Historical works, Cultural heritage, Artistic image, Political context, Literary analysis.

KIRISH

Hukmdor ijodi ikki asosiy yoʻnalishda namoyon boʻlgan: Tarixiy asarlar: davr voqealari, davlat siyosati, urushlar va shaxsiy hayot tafsilotlarini aks ettiruvchi yozma manbalar.

Badiiy va adabiy asarlar: hukmdorlar o'z hayotiy tajribalari va zamonidagi voqealarni badiiy shaklda bayon qilgan, ular orasida ruboiylar, dostonlar va tarixiy qissalar mavjud.

Abdulg'oziy Bahodirxon ijodi Abdulg'oziy (XVII–XVIII asr) — tarixiy va adabiy merosi bilan ajralib turadigan hukmdor. Uning eng mashhur asari “Shajarayi turk” va “Shajarayi tarokima” sanaladi. Ushbu asarlar orqali Abdulg'oziy Bahodirxon o'z davrining siyosiy va ijtimoiy hayotini, urug'lar va qo'shni davlatlar bilan munosabatlarni bayon qilgan.

Tarixiy ahamiyati: Abdulg'oziy asarlarida voqealar tizimli, voqealarning sabab va oqibatlari yoritilgan. Bu asarlar o'sha davr tarixini o'rganishda muhim manba hisoblanadi.

Badiiy xususiyati: U hikoya va ruboiy shakllarida tarixiy hodisalarni badiiy tasvirlashga harakat qilgan. Shu bilan birga, xalq hayotini, urf-odatlarini ham aks ettirgan

Amiriy ijodi Amiriy (XVIII–XIX asr) — o'z davrining mashhur shoir va tarixchilaridan biri. Uning asarlari siyosiy va tarixiy voqealarni yoritish bilan birga, badiiy ijodiy qirralarni ham o'zida mujassamlashtirgan.

Tarixiy asarlar: Amiriy o'z asarlarida voqealarni batafsil va haqqoniy yozishga harakat qilgan. Bu asarlar davr tarixini tadqiq qilish uchun qimmatli manba hisoblanadi.

Badiiy asarlar: Uning ruboiy va dostonlari o'sha davr insoniyatining hayotiy haqiqatlarini, insoniy fazilatlarni aks ettirgan. Shuningdek, o'sha davr madaniy va siyosiy muhitini yoritishda badiiy tasvirdan foydalangan.

Hukmdor ijodining ahamiyati Tarixiy manba: Abdulg'oziy Bahodirxon va Amiriy asarlari o'sha davr siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy hayotini o'rganish uchun asosiy manba hisoblanadi.

Madaniy meros: Ularning asarlari milliy adabiyot va tarixiy tafakkur rivojiga xizmat qilgan.

Badiiy ifoda: Hukmdorlar o'z hayotiy tajribalari va davr voqealarini badiiy shaklda tasvirlash orqali adabiyotga yangi ruh bag'ishlagan.

Tarbiya va axloq: Ko'plab hukmdor asarlarida insoniy fazilatlar, adolat, mardlik, sadoqat kabi qadriyatlar aks etgan.

18–19-asr O‘zbekiston adabiyoti siyosiy va madaniy jarayonlar bilan bevosita bog‘liq davr bo‘lib, hukmdorlar ijodi o‘ziga xos o‘ringa ega. Shu davrda hukmdorlar nafaqat davlat boshqaruvi bilan shug‘ullangan, balki adabiy meros yaratishda faol qatnashgan. Ularning ijodi orqali o‘sha davrning ijtimoiy tuzilmasi, urf-odatlar, diniy qadriyatlar va siyosiy nizolar haqida ma’lumot olish mumkin.

Hukmdorlar ijodida uch asosiy yo‘nalish mavjud: Tarixiy kronikalar va tarixiy qissalar – siyosiy voqealarni, urushlar va sulh shartnomalarini aks ettiradi.

Badiiy asarlar – voqealarni badiiy shaklda bayon qilish, xalqning kundalik hayoti va axloqiy qadriyatlarni ko‘rsatish.

O‘gitnoma va adabiy epistolyar ijod – ma’naviy tarbiya, axloqiy o‘gitlar va hukmdor siyosatini izohlash.

Tarixiy xususiyati: Asarda voqealar vaqt tartibida, sabab-oqibat aloqalari bilan keltirilgan, qo‘shni davlatlar bilan munosabatlar va ichki siyosiy voqealar batafsil

Badiiy qirradi: U tarixiy voqealarni badiiy uslubda yozish orqali o‘sha davr insoniyatining psixologiyasini, shaxsiy fazilatlar va xalqqa bo‘lgan munosabatlarni aks ettirgan.

Ma’naviy ahamiyati: Bahodirxon asarlarida adolat, sadoqat va mardlik kabi qadriyatlar targ‘ib qilingan, bu esa uning hukmdor sifatidagi tarbiyaviy rolini oshirgan.

Amiriy ijodi. Amiriy (XVIII–XIX asr) — tarixiy va badiiy asarlarni uyg‘unlashtirgan shoir va tarixchi. U asarlarida siyosiy voqealarni haqqoniy va tizimli shaklda yoritgan, shu bilan birga badiiy uslubdan foydalangan.

Tarixiy xususiyati: Amiriy o‘z asarlarida voqealarni hujjat sifatida yoritgan, ularning sabablari va oqibatlarini tahlil qilgan.

Badiiy xususiyati: Uning ruboiy va qissalari o‘sha davr insonining ichki kechinmalari, odob-axloq va ijtimoiy munosabatlarni aks ettirgan.

Madaniy ahamiyati: Amiriy ijodi orqali o‘sha davr madaniy va siyosiy muhitini tushunish mumkin, shuningdek, u o‘z zamonining milliy adabiyotini boyitgan.

Hukmdor ijodining umumiy ahamiyati. Tarixiy manba sifatida: Ularning asarlari o‘sha davr siyosati, urushlar, sulh shartnomalari va xalq hayoti haqida qimmatli ma’lumot beradi.

XULOSA

Xulosa qilganda, Abdulg‘oziy, Bahodirxon va Amiriy ijodi 18–19-asr adabiyotining rivojida beqiyos ahamiyatga ega bo‘lib, ularni o‘rganish nafaqat tarixni, balki milliy adabiyot va madaniyatni chuqur tushunishga imkon beradi. Hukmdorlar asarlari o‘z davri voqealarini to‘liqroq anglash, adabiy va badiiy tafakkurga boylik qo‘shish va milliy merosni asrab-avaylashda muhim vosita hisoblanadi.

18–19-asr O‘zbekiston adabiyotida hukmdorlar ijodi muhim o‘rin egallagan. Ushbu davrda hukmdorlar nafaqat siyosiy va harbiy faoliyat bilan shug‘ullanishgan, balki o‘z davri madaniy va adabiy hayotiga bevosita ta’sir ko‘rsatgan. Abdulg‘oziy Bahodirxon va Amiriy Bobur ijodi orqali o‘sha davrning ijtimoiy, siyosiy va ma’naviy muhitini chuqur anglash mumkin.

Abdulg‘oziy asarlarida voqealar tizimli va sabab-oqibat aloqalari bilan bayon etilgan bo‘lib, tarixiy voqealarni badiiy shaklda tasvirlash orqali o‘sha davr hayotini jonli ifodalagan. Bahodirxon asarlari hukmdor nigohi bilan yozilgan tarixiy qissalar bo‘lib, unda davlat boshqaruvi, urushlar va ichki nizolar yoritilgan, shuningdek, ma’naviy va axloqiy qadriyatlar targ‘ib qilingan. Amiriy ijodi esa tarixiy va badiiy yo‘nalishni uyg‘unlashtirgan bo‘lib, voqealarni haqqoniy tarzda bayon qilish bilan birga, badiiy uslub orqali zamon insonining ichki kechinmalari va ijtimoiy munosabatlarini aks ettirgan.

Hukmdorlar ijodi tarixiy manba sifatida o‘z davrini o‘rganishda, milliy madaniyat va adabiyot rivojiga hissa qo‘shishda katta ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, bu ijod orqali insoniy fazilatlar, adolat, sadoqat, mardlik kabi qadriyatlar targ‘ib qilingan. Xulosa qilib aytganda, Abdulg‘oziy Bahodirxon va Amiriy, Bobur ijodi 18–19-asr O‘zbekiston adabiyotida tarixiy haqiqatni saqlash, badiiy ifodani rivojlantirish va milliy madaniyatni boyitishda muhim o‘rin egallaydi.

Amiriy ijodi esa tarixiy va badiiy yo‘nalishni uyg‘unlashtirgan bo‘lib, u o‘z asarlarida voqealarni haqqoniy tarzda yoritgan, shu bilan birga badiiy uslub orqali davr insonining ichki kechinmalari, ijtimoiy munosabatlar va madaniy qadriyatlarni tasvirlagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdulgʻoziy. Tarih-i Abdulgʻoziy. Toshkent, 1968 yil.
2. Bahodirxon. Fargʻona xonligi tarixiy asarlari. Toshkent, 1972 yil.
3. Amiriy. Tarixi Amiriy. Toshkent, 1980 yil.
4. Narziyev, D. Oʻzbek adabiyoti tarixi (XVIII–XIX asr). Toshkent, 1995 yil.
5. Sodiqova, D.T. Buxoro adabiy muhiti va hukmdorlar ijodi. Toshkent, 2005 yil.
6. Tulibayeva, Z. The Historiography of Uzbek Khanates of the 18th – 19th Centuries. London, 2024 yil.
7. Rajabova, R.Z. Description of sources in Bukhara in the 18th and 19th centuries. Tashkent, 2018 yil.
8. Sh. Sharofov, S. The Emirate of Bukhara in the first quarter of the 19th century. Samarkand, 2022 yil.
9. Xusanova, D.N. Turkistondagi adabiy hayot (XIX asr, 2-yarmi). Toshkent, 2022 yil.
10. Oʻzbekiston adabiyoti tarixi: eng qadimgi davrlar. Toshkent, 2010 yil.
11. History of civilizations of Central Asia, v.5. New York, 1998 yil.
12. Abdulazimov, K. Analysis of local written sources on the history of the Bukhara Emirate in the mid-18th – early 20th centuries. Berlin, 2021 yil.
13. Oʻzbekiston tarixi: Xonliklar va adabiyot. Tashkent, 2000 yil.
14. B. Gʻulomov. Xiva va Qoʻqon xonliklarida adabiy muhiti. Toshkent, 2015 yil.
15. E. Raximov. XVIII–XIX asr Oʻzbekiston adabiyotida hukmdorlar ijodi. Samarkand, 2019 yil.